

**УРЯДОВІ ТА НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ СКЛАДОВІ
ГАРАНТУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

**GOVERNMENTAL AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AS AN INSTITUTIONAL
COMPONENT OF ENSURING ENVIRONMENTAL SAFETY**

Ганна ОБИХОД,

доктор економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України», Київ

Hanna OBYKHOD,

Doctor of Economic Sciences,
Public Institution «Institute of Environmental
Economics and Sustainable Development of the National
Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

Алла ОМЕЛЬЧЕНКО,

кандидат економічних наук,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України», Київ

Alla OMELCHENKO,

PhD in Economics,
Public Institution «Institute of Environmental
Economics and Sustainable Development of the National
Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

Розкрито передумови та проаналізовано наслідки функціонування урядових і неурядових організацій як дієвої складової інституціональної моделі гарантування безпеки. Виявлено зростаючий вплив недержавних (неурядових) структур як ефективних самостійних суб'єктів сучасної системи міжнародних екологічних відносин. Ураховуючи транскордонне положення окремих регіонів України та її участь у дво- і багатосторонніх угодах, обґрунтовано подальшу активізацію діяльності таких організацій на її території.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, міжнародна співпраця, інституції, екологічна безпека, ризики та загрози.

The article reveals preconditions and analyzes the implications of governmental and non-governmental organizations as an effective constituent of the institutional model of security assurance. There is established the growing influence of non-governmental organizations as units, which effectively function as independent entities in the modern system of international environmental relations. Taking into account the transboundary situation of certain regions of Ukraine and its participation in bilateral and multilateral agreements there was substantiated further activation of the activities of such organizations on its territory.

Key words: environment, international cooperation, institutions, ecological safety, risks and threats.

Постановка проблеми. Охорона навколишнього природного середовища на національному рівні передбачає обов'язкове міжнародне співробітництво, оскільки багато екологічних проблем є транскордонними (наприклад, повітряними масами через кордон переносяться кислотні опади) [1], а вирішити окремі питання власними зусиллями складно навіть великим державам, оскільки для цього необхідні досить значні матеріальні, наукові та інші ресурси. Так, витрати на експерименти з впливу лише однієї хімічної речовини на довкілля з урахуванням довготривалих наслідків перевищують 500 тис. дол. США, а щорічно на світовому ринку їх з'являється понад одну тисячу [2]. Також одна або кілька країн не спроможні боротися з процесом підвищення концентрації вуглекислого газу в атмосфері, зникненням озонового шару Землі або забрудненням Світового океану. Отже, характер екологічних проблем – загальнопланетарний, їх неможливо вирішити окремо в тій чи іншій державі. Виходячи із цього, а також зважаючи на значний антропогенний тиск на навколишнє природне середовище, актуальними залишаються питання посилення діяльності урядових і неурядових міжнародних

екологічних організацій у площині міжнародної екологічної політики, де виділяють глобальний та регіональний рівні.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. На природоохоронні організації покладаються великі сподівання щодо ефективності їх впливу у сфері екологічної безпеки. Типологія, напрями діяльності, джерела фінансування, а також проблематика взаємодії цих інституцій як із місцевим населенням, так й офіційними органами влади постійно перебувають у полі зору громадськості [3]. Науковці дискутують щодо ефективності функціонування як урядових, так і неурядових організацій природоохоронного спрямування, часто критикуючи за радикальність дій, непрозорість фінансового забезпечення, неузгодженість роботи всіх підрозділів тощо. Цікавими є дослідження Є.А. Висторобець, А.Н. Рачевського, Д.П. Данекіна, Ю.Є. Казакова та інших [4–7], котрі обґрунтовували засади співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями в багатьох напрямках, не виокремлюючи екологічну складову. Інші науковці визначали міжнародні стратегії розвитку з урахуванням останньої та аналізували стан співпраці у цій сфері. Чимало дослідників зосереджувалися на секторальних напрямках діяльності світових

екологічних організацій: М.А. Хвесик – охорона водної сфери [8], А.В. Степаненко – гарантування екологічної та природно-техногенної безпеки [9], В.Я. Шевчук – політичне регулювання взаємовідносин відповідно до норм екологічної політики, О.О. Веклич – фінансове забезпечення природоохоронної діяльності тощо [4, 5].

Мета статті. Досліджуючи зазначені вище процеси, ми звернули увагу на різноманітність та певну неточність підходів до визначення типу, напрямів і форм діяльності та джерел фінансування міжнародних екологічних інституцій. Тому мета статті – розкрити передумови створення та особливості функціонування цих організацій, визначити напрями й результати їх діяльності на території України, проаналізувати сучасні досягнення та окреслити стратегічні перспективи.

Виклад основного матеріалу. Екологічні проблеми, спричинені як недостатком, так і бідністю держав, стимулюють пошук механізмів переходу до сталого розвитку, що ускладнено значною економічною взаємозалежністю у світовій економіці. Сьогодні неможливо розглядати екологію і міжнародну політику окремо. Найбільш впливові інституції у цій галузі є не суто екологічними, а стосуються управління діяльністю світової економіки: Світовий банк, МВФ, СОТ, «Велика вісімка» та ін. Відбувається інтеграція екологічних аспектів із відокремленої периферійної сфери в економічне планування та визначення міжнародного й регіонального політичного курсу.

Політика різних країн щодо охорони навколишнього природного середовища та досягнення прийнятого рівня екологічної безпеки суттєво відрізняється. Лідером у формуванні екологічних принципів та їх впровадженні є країни Західної Європи. У сучасній Європі виділяють чотири великих регіони, що характеризуються різними екологічними підходами: Південь, Північ, Північний Захід та Схід [10].

Необхідність міжнародного співробітництва у природоохоронній діяльності обумовлена низкою чинників. До основних із них належать такі:

- відсутність державних кордонів у природних екосистем, комплексів і біосфери, що унеможливило вирішення питань захисту навколишнього природного середовища і гарантування екологічної безпеки окремими країнами, у тому числі найбагатшими, що мають велику кількість матеріальних засобів і коштів. Глобальний характер природних процесів є головною умовою міжнародного співробітництва в екологічній сфері;

- необхідність глобального підходу до розв'язання екологічних проблем, пов'язаних із сучасними процесами глобалізації економіки, частково політики, способу життя, котрий урахує комплексний еколого-економіко-соціальний аспект;

- неспроможність бідних і недостатньо економічно розвинених країн самостійно вирішити проблеми захисту унікальних екосистем, розміщених на їх території, та етнекологічних завдань збереження життя унікальних народів і етносів

(малочисленних північних народів Росії, окремих племен Африки, Південної Америки, Океанії та інших регіонів світу);

- наявність низки країн з диктаторськими режимами або іншими негативними політично-економічними особливостями як джерел нестабільності та небезпеки, у тому числі екологічної, в окремих регіонах чи світовій спільноті загалом (воєнної загрози, міжнародного тероризму, поширення наркотиків, торгівлі людьми, браконьєрства тощо), що потребує міжнародної підтримки, контролю і регулювання відповідного світового порядку стосовно екологічних питань;

- ефективне вирішення екологічних проблем можливими країнами, незважаючи на те, що вони є основними споживачами природних ресурсів і забруднювачами довкілля, за допомогою відповідних засобів, у зв'язку з чим вони вважаються основним джерелом фінансування міжнародних екологічних організацій, фондів, програм.

Міжнародні зобов'язання України, викладені в угодах, договорах, деклараціях про співробітництво з охорони та оптимального природно-ресурсного використання, потребують ужиття невідкладних заходів, зокрема:

- розробки конкретного комплексу робіт з виконання фінансових зобов'язань відповідно до міжнародних договорів з екологічних проблем;

- завершення процесу приєднання до міжнародних конвенцій та угод, у тому числі запобігання опустелюванню й співпраці з використанням та експлуатації природних ресурсів і умов, що належать до категорії *спільної спадщини людства* (Світовий океан, Антарктида, повітряний басейн, космічний простір);

- удосконалення структури й принципів розробки національного екологічного законодавства, аналізу українських нормативно-правових актів щодо їх відповідності вимогам законодавства Європейського Союзу;

- створення міжнародних банків екологічної інформації;

- розвитку співробітництва в питаннях ліквідації наслідків катастроф;

- узгодження національної екологічної політики і природоохоронних економічних програм з метою послаблення їх можливого негативного впливу на розвиток міжнародних економічних відносин;

- координації національних природоохоронних заходів і програм з огляду на екологічну взаємозалежність держав.

Протягом останніх десятиліть простежується чітка тенденція вирішення багатьох питань екологічної безпеки на міждержавному рівні. Стимулом до такого міжнародного співробітництва у сфері екології стала Стокгольмська конференція (1972 р.), відповідною декларацією якої закріплено фундаментальне право людей не лише на свободу й рівність, але й адекватні умови життя в навколишньому природному середовищі тієї якості, яке забезпечує їхню гідність та добробут. Ці ідеї набули подальшого розвитку в рішеннях Віденської конференції захисту озонового

шару (1985 р.), Женевської конференції про транскордонне забруднення повітря (1979–1983 рр.), Монреальському протоколі про обмеження використання хлорфторвуглеводнів (1987 р. із поправками 1990 р.). Цими документами передбачалося скорочення виробництва фреонів на першому етапі на 20 %, а до 2000 р. повністю припинити їх виробництво.

Отже, на міжнародному рівні вже давно розпочато процес формування нової системи цінностей соціального, економічного та етичного характеру, що включає екологічний імператив. Запропоновано оцінювати успіхи держав у цьому напрямі системою індексів: *гуманітарного розвитку*, який включає досягнуту тривалість життя громадян, рівень освіти, опанування ресурсами, і *сталого економічного добробуту* (далі – *Кобба*) (1987 р.) з поправками на екологічні витрати тощо. Остаточно усвідомлено взаємну відповідальність держав за стан довкілля на кінець XX – початок XXI ст. Загальноприйнятим стало міжнародне спілкування, співробітництво в галузі вирішення екологічних проблем, взаємні консультації та обмін інформацією для досягнення головної мети – вироблення системи світової екологічної безпеки.

Слід зауважити, що рішення (котрі, зазвичай, кваліфікуються як резолюції) світових організацій не мають законодавчого значення, хоча і впливають на створення норм міжнародного права. Отже, останній має не директивний, а рекомендаційний характер, реалізується лише після прийняття тієї чи іншої рекомендації міжнародної організації певною державою, що є однією з причин складності управління міжнародним співробітництвом. Сьогодні Україна здійснює дво- та багатосторонню співпрацю зі світовими організаціями, що опікуються розв'язанням глобальних екологічних проблем та охороною навколишнього природного середовища [11]. Діяльність у рамках багатосторонніх угод дає змогу брати активну участь у переговорному процесі, залучати фінансову допомогу для вирішення нагальних внутрішніх екологічних проблем. Серед таких інституцій: Програма розвитку ООН (UNDP), Програма ООН з навколишнього природного середовища (ЮНЕП), Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (UNESCO), Угода про співробітництво в сфері промислового розвитку (UNIDO), Всесвітня метеорологічна організація (WMO), Всесвітня організація охорони здоров'я (WHO), Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй (UNECE), Глобальний екологічний фонд (ГЕФ), Європейська екологічна агенція (СЕА) та інші.

Окремими екологічними напрямками та їх проблематикою, а також охороною навколишнього природного середовища на глобальному рівні опікуються Міжнародна морська організація (ММО), Міжнародна організація з радіологічного захисту (МАГАТЕ), Міжнародна спілка охорони природи, природних ресурсів (МСОП), Міжнародна організація з питань зміни клімату (МОК), Всесвітній фонд дикої природи (ВФДП), Грінпіс (Зелений світ), Римський

клуб, Міжнародний зелений хрест, а також такі радикально налаштовані організації, як Партизанське садівництво (Guerilla Gardening), Рух борців за добровільне вимирання людства як біологічного виду (VHEMT) тощо.

Крім міжнародних організацій, які безпосередньо вирішують питання охорони навколишнього природного середовища, світові фінансово-економічні, військові та політико-економічні міжурядові об'єднання серед інших напрямів своєї діяльності декларують: гарантування безпеки (у тому числі екологічної), сприяння боротьбі з екотероризмом, відновлення інфраструктури (що має виняткове значення для техногенної безпеки), інвестиції у проекти, які досліджують питання впливу кліматичних змін, тощо. Зокрема, з Україною співпрацюють Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Європейський банк реконструкції та розвитку, Світова організація торгівлі та інші.

У сучасній системі міжнародних екологічних відносин визначилась тенденція перерозподілу функцій між суб'єктами діяльності. Так, вплив *недержавних* (неурядових) інститутів, котрі ефективно функціонують як самостійні та дієві суб'єкти, зростає (рис.). Сучасні неурядові міжнародні екологічні організації (їх нараховується понад 37 тис., з них в Україні – більше як 500) відіграють не менш важливу роль, ніж державні чи міждержавні інституції.

Досить складно визначити кількість та класифікувати всі екологічні неурядові організації, котрі здійснюють діяльність на території України. Окремі з них мають власний статут, цілі та завдання, функціонують з часів отримання державою незалежності, інші – створюються під конкретні гранти та проекти, котрі виділяються міжнародним співтовариством для підтримання достатнього рівня екологічної безпеки. Всеукраїнська екологічна ліга, ЕкоКлуб Зелена Хвиля, Зелений Фронт, Київський еколого-культурний центр, Національний екологічний центр України, Українська екологічна асоціація «Зелений світ», ВЕГО «МАМА-86» – лише окремі з нині функціонуючих.

Коли громадська діяльність з разової екологічної акції для вирішення локальної проблеми переростає в постійну на користь суспільству, виникає необхідність створити інституцію, найняти працівників і забезпечити стабільне фінансування. Власних засобів й епізодичних внесків стає недостатньо, тому доводиться знаходити інші джерела. Вибір організаціями можливостей і способів залучення фінансових ресурсів, яких налічується багато, залежить від їх бажання, профілю діяльності й активності. В основному ресурси поділяють на кілька категорій: пожертвування прихильників, включаючи разові під конкретні проекти через інтернет-платформи (Crowdfunding), внески; гранти державних і недержавних фондів; пожертвування від бізнесу; доходи від діяльності, надання послуг тощо.

Рис. Класифікація міжнародних неурядових екологічних організацій (розроблено авторами на основі [12–15])

Відомі міжнародні організації покладаються на кошти, зібрані від пожертвувань фізичних осіб. Наприклад, у структурі доходів Грінпіс у Великобританії 2016 року 76 % припало на пожертви прихильників, 4 – гранти недержавних фондів і 2 % – на доходи від вжитих заходів. Фінанси від бізнесу і гранти державних фондів організація не бере з принципових міркувань. Аналогічна ситуація сформувалася в англійських «Друзів Землі»: 72 % доходів 2015–2016 фінансового року становили пожертви фізичних осіб, 5 – проектні гранти, 4 – нефінансові пожертви, а 19 % – на невитрачений залишок попереднього періоду. Структура доходів Всесвітнього фонду дикої природи (WWF) у США більш рівномірна: 2016 року 33 % доходів організації – це пожертви прихильників, 24 – гранти державних і недержавних фондів, 4 – пожертви корпорацій, 26 – негрошові пожертви і 6 % – доходи від власної діяльності. Порівняно пропорційний розподіл доходів характерний для італійської природоохоронної організації Legambiente: 46 % – від проведення кампаній, 28 – різні членські внески, 26 % – від держави.

Інший приклад – норвезька екологічна організація Bellona Foundation. Значна частина фінансування припадає на пожертвування бізнесу – понад 40 %, гранти, отримані від державних і приватних фондів на здійснення проектів, – 34, інституційне фінансування від держави – 10, пожертвування прихильників – лише 4 %. Bellona в Норвегії пройшла довгий шлях від протестної діяльності й прямої конфронтації з урядом і бізнесом до співпраці та спільних проектів з державою і комерційними компаніями. При цьому отримання фінансової підтримки від бізнесу не виключає критику рішень чи їх діяльності, якщо активісти розцінюють останні як загрозу довкіллю.

Дослідники зазначають, що фінансова стійкість організації залежить від вдалої комбінації джерел і місця її розташування. У розвинених країнах Європи, наприклад, підтримка некомерційного сектору – це окремих напрям урядової політики, і тому держава є традиційно стабільним джерелом значної частини фінансування цих структур (табл.).

Джерела фінансування неурядових організацій у світі, %

Країна	Власні кошти	Державні кошти/гранти	Пожертви
Ірландія	15	74	10
Німеччина	32	65	3
США	56	30	14
Туреччина	65	8	27
Бразилія	85	6	10

*Джерело: за даними Центру досліджень громадянського суспільства при Університеті Джонса Гопкінса.

Навпаки, у країнах з нерозвинутою демократією, навіть якщо виділяються державні кошти на підтримку, вони не можуть вважатися стабільним джерелом, оскільки політичні ризики підвищують імовірність непередбачуваних змін у фінансуванні. Зазначене є актуальним і для України, оскільки роль та вплив міжнародних неурядових екологічних організацій на розвиток природоохоронної діяльності лише зростають. Крім того, діяльність неурядових інститутів національного й глобального рівнів має важливе значення для розбудови громадянського суспільства, демократичних перетворень та реалізації важливих питань внутрішньої і зовнішньої екологічної політики нашої держави.

Взаємовідносини та взаємодія між неурядовими міжнародними екологічними організаціями й міждержавними (міжурядовими) інституціями ґрунтується на визнанні *консультативного статусу* перших та наданні їм ролі спостерігачів [16]. Співпраця бере початок ще від існування Ліги Націй. Одержання консультативного статусу залежить від міжнародного авторитету неурядової структури, зацікавленості у співробітництві з нею. Цей статус дає можливість направляти спостерігачів на засідання міждержавних інституцій, брати участь в обговоренні питань, виступати із заявами, пропонувати питання до порядку денного, впливати на процес прийняття постанов міжурядовими організаціями, висловлюючи власну позицію щодо окремих проблем, проводити спільні заходи.

Висновки. Отже, система сучасних глобальних екологічних відносин характеризується значним збільшенням кількості міжнародних неурядових екологічних організацій, їх впливу на світовий процес гарантування безпеки і співпрацю між країнами. Вони є активними інституціолізованими суб'єктами міжнародних відносин, репрезентують широкі суспільні інтереси, які виходять за межі окремих держав. Неурядові інституції в межах консультативного статусу активно взаємодіють з урядовими міжнародними організаціями, визначаючи тенденції та характер відповідних відносин.

Список використаних джерел

1. Екологічна безпека транскордонних регіонів України в контексті євроінтеграції: [монографія] / [М.А. Хвесик, А.В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін.] ; за наук. ред. акад. НААН України, д-ра екон. наук, проф. М.А. Хвесика, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук, проф. В.К. Симоненка ; НАН України, ДУ ІЕПСР НАН України. – К. : Задруга, 2015. – 511 с.
2. Myers N. Environmental issues: International & Supranational / N. Myers // Paper № 10 conf. – Nairobi, 2002. – Р. 3.
3. Высторобец Е.А. Международное сотрудничество в области охраны окружающей среды и природных ресурсов: справоч. пособ. / Е.А. Высторобец. – М. : Изд-во МНЭПУ, 2000. – 80 с.
4. Кучик О.С. Україна в міжнародних організаціях: підручник / О.С. Кучик. – Л. : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 411 с.
5. Міжнародні неурядові організації: навч. посіб. / [В.В. Балабін, О.В. Плахотнік, О.О. Безносюк та ін.] – 2-ге вид., доповн. – К. : Логос, 2009. – 129 с.
6. Міжнародні організації: навч. посіб. / за ред. О.С. Кучика. – К. : Знання, 2005. – 497 с.
7. Голуб Н.В. Україна та міжнародні організації: інформ.-довід. вид. / Н.В. Голуб. – К. : Кондор, 2003. – 212 с.
8. Інноваційно-інвестиційна і технологічна безпека трансформації регіональних економічних систем: [монографія] / [Хвесик М.А., Степаненко А.В., Обиход Г.О. та ін.] ; за наук. ред. акад. НААН України М.А. Хвесика / ДУ ІЕПСР НАН України. – К. : Наукова думка, 2013. – 487 с.
9. Екологічна і природно-техногенна безпека України в регіональному вимірі: [монографія] / [М.А. Хвесик, А.В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін.] ; за наук. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014 р. – 340 с.
10. Морозова В.Н. Конфликтогенный потенциал экологического фактора / В.Н. Морозова // Панорама–2007: сбор. науч. материалов. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 2007. – С. 131–138.
11. Єдиний державний реєстр міжнародних організацій, членом яких є Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/io-register>.
12. Міжнародні організації: навч. посіб. / за ред. Ю. Козака, В. Ковалевського, З. Кутайні. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 440 с.

13. Основи теорії міжнародних відносин : навч. посіб. / [М. Бучин, М. Гетьманчук, У. Ільницька та ін.]. – Л. : Академія сухопутних військ, 2010. – 240 с.

14. Lewis D. The Management of Non-Governmental Development Organizations / D. Lewis. – London and NY : Routledge, 2001. – P. 239.

15. United Nations Research Institute for Social Development (2000). Visible Hands Taking Responsibility for Social Development-an UNRISD Report for Geneva 2000. – Retrieved from [http://www.unrisd.org/unrisd/website/document.nsf/\(httpPublications\)/FE9C9439D82B525480256B670065EFA1?OpenDocument](http://www.unrisd.org/unrisd/website/document.nsf/(httpPublications)/FE9C9439D82B525480256B670065EFA1?OpenDocument).

16. Кузнецова Е. Эволюция консультативного статуса международных неправительственных организаций при Экономическом и Социальном Совете ООН / Е. Кузнецова // Белорусский журнал МП и МО. Международное право. – 2001. – № 3. – С. 20–32.

17. Подшибякин С. Правовой статус международных неправительственных организаций / С. Подшибякин. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 127 с.

References

1. Khvesik, M.A. (Eds.). (2015). *Environmental safety of cross-border regions of Ukraine in the context of eurointegration*. Kiev: Zadruga [in Ukrainian].

2. Myers N. (2002). Environmental issues: International & Supranational. Pap. N 10 conf. Nairobi.

3. Vystorobets, E.A. (2000), *Mezhdunarodnoe sotrudnichestvo v oblasti okhrany okruzhayushchey sredi i prirodnykh resursov* [International cooperation in the field of environmental protection and natural resources]. Moscow [in Russian].

4. Kuchyk, O.S. (2014), *Ukrai'na v mizhnarodnykh organizacijah*, [Ukraine in international organizations]. L'viv: Vyd-vo LNU im. I. Franka [in Ukrainian].

5. Balabin, V.V., & Plahotnik, O.V., & Beznosjuk, O.O. (2009), *Mizhnarodni neurjadovi organizacii'* [International non-governmental organizations]. Kyiv: Logos [in Ukrainian].

6. Kuchyk, O.S. (Eds.). (2005). *Mizhnarodni organizacii'* [International organizations]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

7. Golub, N.V. (2003). *Ukraina ta mizhnarodni orhanizatsii* [Ukraine and international organizations]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].

8. Khvesyk, M.A., & Stepanenko, A.V., & Obikhod, H.O., & Sunduk, A.M., & Illiashenko, I.O., & Dudka, Y.P. et al. (2013). *Innovatsiino-investytsiina i tekhnolohichna bezpeka transformatsii rehionalnykh*

ekonomichnykh system [Innovative-investment and technological security of the transformation of regional economic systems]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

9. Khvesik, M.A. (Eds.). (2014). *Ekologichna i prirodno-tekhnogenna bezpeka Ukrainu v regional'nomu vimiri* [Environmental and natural-technogenic security of Ukraine in the regional dimension]. Kiev: In-t ekonomiki prirodo koristuvannya ta stalogo rozvitku [in Ukrainian].

10. Morozova, V.N. (2007). *Konfliktogennyi potencial ekologicheskogo faktora* [Conflictogenic potential of the environmental factor] *Panorama–2007*, 131–138 [in Russian].

11. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (2016), *Jedynyj derzhavnyj rejestr Mizhnarodnykh organizacij, chlenom jakyh je Ukrai'na*. Retrieved from: <http://mfa.gov.ua/ua/aboutukraine/international-organizations/io-register>. [in Ukrainian].

12. Kovalevskyi, V., & Kozak, Y., & Lebedeva, S., & Naumchyk, A., & Lohvinova, N., & Apostaliuk, L. et al. (2007). *Mizhnarodni orhanizatsii* [International organizations]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

13. Buchyn, M., & Hetmanchuk, M., & Ilnytska, U. (2010). *Osnovy teorii mizhnarodnykh vidnosyn* [Fundamentals of the theory of international relations]. Lviv : Akademiia sukhoputnykh viisk [in Ukrainian].

14. Lewis, D. (2001). The Management of Non-Governmental Development Organizations. London and NY: Routledge [in English].

15. United Nations Research Institute for Social Development (2000) *Visible Hands Taking Responsibility for Social Development-an UNRISD Report for Geneva 2000*. Retrieved from [http://www.unrisd.org/unrisd/website/document.nsf/\(httpPublications\)/FE9C9439D82B525480256B670065EFA1?OpenDocument](http://www.unrisd.org/unrisd/website/document.nsf/(httpPublications)/FE9C9439D82B525480256B670065EFA1?OpenDocument) [in English].

16. Kuznetcova, Y. (2001). *Evoluciiia konsultativnogo statusa mezhdunarodnykh nepravitelstvennykh organizacii pri Ekonomicheskom i Sotcialnom Sovete OON* [Evolution of the consultative status of international non-governmental organizations at the United Nations Economic and Social Council] *Belorusskii zhurnal MP i MO. Mezhdunarodnoe pravo*, 3, 20–32 [in Russian].

17. Podshybiakyn, S. (2006). *Pravovoi status mezhdunarodnykh nepravitelstvennykh organizacii'* [The legal status of international non-governmental organizations]. Moskva: Iurlitinform [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 27 березня 2018 року